

RAŠID GANUŠI – SAVREMENI ISLAMSKI MISLILAC I AKTIVISTA

Edin ČOLAKOVIĆ

Fakultet islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu
edincolakovic0@gmail.com

SAŽETAK: Autor u ovom radu predstavlja biografiju Rašida Ganušija, prateći razvoj njegove misli i političke stranke En-Nehde čiji je suosnivač. Nakon osnovnih biografskih podataka, glavni dio rada je podijeljen na: formativni period do osnivanja En-Nehde, te Ganušijev politički angažman prije i poslije tuniske revolucije kroz En-Nehdu. U radu su naglašene osnovne ideje koje su vodile Ganušija u razumijevanju i rješavanju tuniskih društvenih problema kao i političke ideje za koje se zalagala En-Nehda.

Ključne riječi: Rašid Ganuši, En-Nehda, Tunis, politika, Arapsko proljeće, demokratija

Uvod

Rašid Ganuši predstavlja jednog od najutjecajnijih tuniskih političara postrevolucijskog Tunisa. Ganuši je pisao i objavljavao studije o društvenom uređenju i konceptima građanstva, slobode, demokratije i sl., a svoje ideje je nastojao prenijeti u društvo kroz svoje političko djelovanje, što ga čini i teoretičarem i praktičarem. Njegovo viđenje društva oblikovano tradicionalnom i modernom naobrazbom predstavlja umjeren pristup pitanjima društvenog uređenja i društvenih promjena. Ganušijeve ideje na bosanskom jeziku do sada su tretirala samo dva rada, kraći tekst Fikreta Karčića (Karčić, 2009:80-83) i neobjavljeni magistarski rad Edina Čolakovića odbranjen na Fakultetu islamskih nauka. (Čolaković, 2022) Ovi tekstovi tematiziraju Ganušijevu konceptualizaciju građanstva kroz poziciju nemuslimana u islamskom društvu. Uz to, o tuniskoj revoluciji i

postrevolucijskoj političkoj sceni, kao i Ganušijevoj posjeti Bosni i Hercegovini 2006. godine povremeno su izvještavali domaći štampani i elektronski mediji. Cilj ovog rada je predstaviti Ganušijev život i analizirati ideje koje su njega i stranku En-Nehda (čiji je suosnivač i predsjednik) vodile kroz proces demokratizacije Tunisa.

Osnovni biografski podaci

Rašid Ganuši rođen je 1941. u gradu Hāma u Tunisu. Osnovnu i srednju naobrazbu stekao je u rodnom gradu, a diplomirao je 1962. na Univerzitetu Ez-Zejtuna, najstarijem islamskom univerzitetu u Tunisu. Potom je magistrirao filozofiju na Univerzitetu Damask u Siriji 1968, nakon čega je studirao na Sorbonni u Parizu 1968/69. godine. (Tamimi, 2001:3-5)

Poslije studija se vraća u Tunis, gdje započinje svoj aktivizam, prvenstveno se zalažući za islamsku

naobrazbu i jačanje prisustva islamskih vrijednosti u društvu, a kasnije osniva političku stranku i – s više ili manje uspjeha – učestvuje na tuniskoj političkoj sceni. Danas živi u Tunisu. Napisao je dvadeset i šest knjiga i na desetine kraćih radova. Djela je pisao na arapskom jeziku. Njegove knjige su prevedene na: engleski, francuski, turski, španski i perzijski.

Ganušijevo zalaganje za demokratiju, ljudska prava i politiku kompromisa i zajedništva iščitava se iz svih njegovih djela. Zbog neumornog angažmana u izgradnji društva, američki magazin *Foreign Policy* 2011. uvrstio ga je među 100 najvažnijih mislilaca na svijetu, a američki magazin *Time* ga je 2012. svrstao među 100 najutjecajnijih ljudi na svijetu. Dobio je i nagradu britanskog Kraljevskog instituta za međunarodne odnose *Chatham House* za "uspješne kompromise tokom tuniske tranzicije". (Wolf, 2021:3)

Formativni period Ganušija

Nepristrasan pristup

Osobina koja je Ganušija odlikovala od ranih studentskih dana jeste nepristrasan pristup u razumijevanju islamske misli. Ganuši se kao student u Damasku pridružio sekularističkoj Nacionalističkoj partiji. Nakon što su propast Nasera i poraz arapskog svijeta od Izraela u Šestodnevnom ratu (1967) uzdrmali nacionalističke pokrete u arapskom svijetu, Ganuši napušta Nacionalističku partiju te prihvata ideje Muslimanske braće. (Tamimi, 2001:46)

Ganuši je tada zaključio kako nacionalizam ne predstavlja ništa više od kombinacije dogme i nerelevantnih sentimentalnih slogana: jedinstvo, sloboda, i socijalizam. Tome je doprinio i njegov studij, koji mu je koristio kao nedogmatski trening koji ga je izložio različitim školama mišljenja. (Tamimi, 2001:46)

Osim njegovih stavova o nacionalizmu i sekularizmu, u ovom periodu se mijenja i njegov stav prema Zapadu. U ranijem periodu Ganuši je kritikovao moralnu propast Zapada opisujući Zapad civilizacijom prožetom utilitarizmom i hedonizmom, što se vidi iz njegovih radova u 1973, koja stvara izgubljene generacije, odvojene od svog korijena, i objavljuje "rat protiv Boga". Ipak, 1989. na predavanju koje je održao u Sjedinjenim Američkim Državama studentima je rekao da žive u zemlji koja je bliža islamu nego zemlje u razvoju jer se u njoj poštuju određeni set božanskih normi. (Hamdi, 1996)

Tunisko naslijeđe Rašida Ganušija

Na početku Ganušijevog sazrijevanja, njegovi su stavovi bili refleksivna reformističke misli koja je došla s Istoka, uglavnom iz Egipta. Tokom studiranja na univerzitetu Ez-Zejtuna, Ganuši je otkrio da je upravo sa Ez-Zejtune započeo prekolonijalni reformski pokret pod vodstvom Hajrudina et-Tunisija, koji se zalagao za modernizaciju obrazovanja, administracije i uprave. Taj pokret

je doveo do usvajanja osmanskog ustava 1864. čime je započeo period *tanzimata*. Ganuši je želio da njegovo djelovanje bude viđeno kao naslijeđe tuniskog pokreta za reformu iz XIX stoljeća. Za njega je bilo važno da njegove ideje ne budu egzotične, nego autohtone i duboko ukorijenjene u naslijeđu koje Tunizani poštuju. (Tamimi, 2001:39-40)

Naglašavao je činjenicu da ni Hajrudin et-Tunisi, ni bilo koji drugi učenjak njegovog vremena, nije želio baciti sumnju na islam, niti mijenjati islam, nego su željeli da islam bolje razumiju, i istraže nova značenja i metode putem kojih bi implementirali islamske vrijednosti, oslanjajući se na obostrana objašnjenja i interpretacije klasičnih i savremenih učenjaka. (Tamimi, 2001:39-40)

Pluralizam

Njegov nepristrasni pristup islamskoj misli pripremio ga je da prihvati ideju pluralizma. Od napuštanja nacionalizma 1966. do povratka u Tunis sa studija u Parizu 1970. odlučio je da se ne pridružuje nijednoj islamskoj organizaciji. Umjesto toga je komunicirao i zadržao dobre veze sa svim islamskim i sekularnim grupama koje je susreo. (Tamimi, 2001:46)

Godine 1979. Ganuši posjećuje Sudan kako bi se upoznao s tamošnjim Islamskim pokretom. Ono što ga je tamo iznenadilo jeste potpuno drukčiji model islamista od onih opisanih u pakistanskoj i egipatskoj literaturi koju je do tada čitao. Najupečatljiviji mu je bio odnos prema poziciji žene u društvu. U sudanskom modelu, Ganuši je primijetio da su žene potpuno uključene u političke i društvene programe Islamskog pokreta. Normalna komunikacija između muškaraca i žena na sastancima i diskusijama, jednaka prava i odgovornosti, ostavili su veliki uticaj na Ganušija. Ova posjeta Sudanu ostavila je kasnije traga na stavove koje je zastupao, kao i na samu sliku političkog života današnjeg Tunisa. (Tamimi, 2001:56-58)

Razvoj Ganušijevе misli je, ciljano tako široko postavljen, tekao

“pravolinijski”, odnosno u idejama koje je zastupao nije bilo naročitih zaokreta. Nepristrasni pristup je na samom početku Ganušijevog aktivizma odredio njegov divergentan razvoj. On se nije slijepo i, što je još važnije, radikalno priklanjao nijednoj ideji.

Aktivizam

Kada se vratio u Tunis, Ganuši je osnovao različite organizacije. Prva organizacija koju je osnovao bila je vjerska organizacija Udruženje za očuvanje Kur'ana (1970), koja je vremenom prestala s radom jer, održavajući predavanja u džamijama, nije dopirala do ključnih kategorija društva: studenata i radnika.

Ganuši potom osniva Islamsku asocijaciju Tunisa (1979), koja se zalagala za rješavanje ekonomskih i društvenih problema. Organizacija je doživjela uspjeh među radničkom klasom i studentima, konfrontirajući se ljevičarskim organizacijama. Razlog za njegov prelazak iz čisto intelektualne debate i pozivanja ljudi na vraćanje islamskom načinu života, u obraćanje pažnje na društveno-ekonomske probleme koji pogađaju društvo, leži u velikoj radničkoj pobuni 1978. godine. Iako je ta pobuna značila slabljenje ljevičarske struje među stanovništvom (prije svega iz straha od režima), Ganuši priznaje da je zahvaljujući ljevici shvatio da društveno-ekonomski sukob nije ništa manje važan od onog ideološkog. (Tamimi, 2001:50-52)

U vezi sa svojim zaključkom da osnivanjem vjerske organizacije neće doprijeti do ključnih kategorija društva, niti bitno utjecati na društvo, Ganuši kaže: “Ljevica nam je otvorila oči da vidimo sukob između iskorištavane siromašne većine i male manjine, koja u saradnji sa vlašću iskorištava čitavu populaciju. (...) Uvidjeli smo da nas Bog nije stvorio kako bismo se svađali sa socijalistima i komunistima, nego da ispunjavamo ciljeve islama, koji se mogu dijelom slagati sa socijalistima i komunistima, kao što mogu sa bilo kojom drugom ideologijom. Jedan od glavnih

ciljeva islama je uspostavljanje pravde u svijetu. Pravda je najveća vrijednost u islamu – Pravda je jedan od Božijih atributa. Kako se onda mi možemo baviti raspravama s njima, makar bili marksisti, kada su se oni borili da ispune interese siromašnih i potlačenih? Učeci iz Poslanikovih primjera, odlučili smo da odbrana pravde treba biti naš najvažniji prioritet.” (Tamimi, 2001:50-52)

Nakon što je tuniski predsjednik Habib Burgiba (vladao Tunisom u periodu 1957-1987) proglasio političku liberalizaciju 1981, otvarajući dotadašnji jednopartijski sistem političkom pluralizmu, Islamska asocijacija Tunisa je prestala s radom, a Ganuši je osnovao političku stranku Pokret islamskog pravca koja tada nije dobila licencu za rad. To je ipak nije odvrátilo da javno proglasi osnivanje političkog pokreta zasnovanog na islamu. Pokret se zalagao za prihvatanje demokratije i političkog pluralizma, kao i za oživljavanje islamskog načina života u Tunisu, obnovu islamske misli, povratak moralnim i religijskim vrijednostima ograničavajući vesternizaciju. Burgiba je diskreditirao Ganušijev pokret tako što ih je optužio za kolaboraciju s Iranom i pokušaj uspostavljanja slične revolucije poput one Iranske 1979, kako bi se obračunao s političkom opozicijom. (Jones, 1988) Nedobivanje licence za rad je prethodilo racijama, zbog čega su zatvoreni Ganuši i drugi politički disidenti. Kada je Ganuši zatvoren, Komunistička partija i socijaldemokrate su protestovali tražeći njegovo oslobađanje. U to vrijeme je većina opozicionih stranaka bila neutralizirana od vlade ili je izgubila popularnost među stanovništvom koju je, s druge strane, dobio Pokret islamskog pravca, postavši značajna opozicija vlastima. (Jones, 1988)

U zatvoru (1981-1984) Ganuši je imao pristup literaturi, što mu je pomoglo da razmotri razne ideje, te da konceptualizira vlastiti pogled na islamsko društvo i odnose unutar njega, položaj žene u društvu,

da razumije odnos islama i demokratije i sl. Boravak u zatvoru mu je omogućio da više vremena posveti pisanju, pa je mnoga djela započeo i završio upravo u ovom periodu. (Tamimi, 2001:63)

Ganuši je pušten iz zatvora 1984. nakon velikih uličnih nemira. Odmah po izlasku iz zatvora počeo je saradnju sa socijalističkim (i drugim neislamističkim) strankama u Tunisu, koja je potrajala do kraja vladavine Burgibe. Zajedno su nastupali u protestima protiv američkog bombardovanja Libije (april 1986) i izraelskog upada u prostorije Palestinske oslobodilačke organizacije u Tunisu (oktobar 1985). Nakon 1984. vlada je pooštrila mjere protiv vjerskih sloboda (civilima je bilo zabranjeno obavljanje namaza tokom radnog vremena, ženama koje nose veo preko lica bilo je zabranjeno pohađanje univerziteta i zapošljavanje, a studenti su regrutovani u vojsku). Ganušiju je bilo zabranjeno držanje predavanja, javni govor, objavljivanje radova te putovanje van zemlje. On je, međutim, nastavio s držanjem predavanja i pisanjem, a završetak knjige *Al-Hurriyyatul-’amma fid-dawlatil-islamiyya* (Javne slobode u islamskoj državi) kulminirao je njegovim novim hapšenjem 1987. pod inkriminacijom da poziva na nasilje i zagovara ustavnu promjenu države. Njegovo hapšenje izazvalo je studentske nemire. Teroristički napadi u Tunisu (august 1987), kao i hapšenje šest Tunizana u Parizu nakon serije terorističkih napada u Parizu (1986), potakli su tunisku vladu da još jednom Ganušijevo političko djelovanje dovede u vezu s iranskim režimom, stoga su tuniske vlasti uhapsile oko tri hiljade pristalica Ganušijevog pokreta, a njega osudili na doživotni zatvor iako je Burgiba insistirao na smrtnoj kazni. (Tamimi, 2001:69-70; Jones, 1988) Krajem 1987. došlo je do mirnog puča koji je rezultirao promjenom vlasti i dolaskom novog predsjednika Zejnul-Abidina Ben Alija (1987-2011). Ben Ali je oslobodio političke zatvorenike, među kojima je bio i Ganuši. (Tamimi, 2001:70)

En-Nehda

Novi predsjednik Ben Ali najavio je veće ljudske slobode i višestranačje, što je ohrabrilo Pokret islamskog pravca da pokuša dobiti odobrenje za rad, pri čemu je pokret promijenio naziv u En-Nehda (u prevodu: Renesansa). Godine 1989. održani su izbori do kojih se En-Nehda nije uspjela registrirati kao politička stranka, zbog čega su se njeni kandidati prijavljivali kao nezavisni kandidati. Nakon izbora u kojima su osvojili 14,5% glasova, njihov ponovni zahtjev za registracijom je odbijen. Uprkos njihovom izbornom rezultatu, sva mjesta u parlamentu su dodijeljena vladajućoj stranci. Ispostavit će se da je učesće na izborima bila njihova najveća greška. Režim se osjećao ugroženim, te je počeo s hapšenjima glavnih članova En-Nehde. Na koncu je uhapšeno hiljade članova En-Nehde u periodu od 1990. do sredine 1991. Ganuši je izbjegao hapšenje odlaskom u samonametnuti egzil u London nekoliko mjeseci prije nego su hapšenja počela. Drugi članovi koji su izbjegli hapšenje također su potražili azil u zapadnoj Evropi. Ipak, članovi En-Nehde su insistirali da Ganuši ostane na mjestu gdje je najpotrebniji, na mjestu predsjednika stranke. Na taj način je En-Nehda postala organizacija koja je djelovala iz egzila. (Tamimi, 2001:70-72)

Ganušijev egzil u Londonu

U egzilu Ganuši dobiva sve više pažnje na međunarodnom nivou. U svojim medijskim nastupima insistirao je da je En-Nehda ugnjetavana žrtva autoritarnog režima. Gradio je mreže s ličnostima raznih političkih usmjerenja širom Zapada i arapskog svijeta, te objavio nekoliko djela o javnim slobodama i demokratiji u islamu, koja su postala utjecajna u islamskim naučnim krugovima. Ganuši je na Zapadu ostavio dojam o sebi kao progresivnom misliocu i umjerenom islamisti koji se zalaže za demokratiju. (Wolf, 2021)

Mada nema mnogo podataka o Ganušijevom boravku u Londonu, evidentno je da je Ganuši

razvio pozitivne stavove o britanskom političkom uređenju. Iako ne možemo reći da je egzil u London imao presudan utjecaj na Ganuši-jevo razumijevanje ljudskih prava ili odnos islama i demokratije (ili države i religije), budući da je mnoge stavove razvio u ranijem periodu (tokom studija, u Tunisu, ili na putovanjima), evidentno je da Ganuši u svojim intervjuima, te kasnijim izdanjima svojih djela, u pozitivnom kontekstu navodi Veliku Britaniju kao model uspješnog demokratskog uređenja, često je poredeći s francuskim modelom.

U decembru 2006. godine Rašid Ganuši je posjetio Bosnu i Hercegovinu i tom prilikom održao nekoliko predavanja: na Fakultetu islamskih nauka održao je predavanje studentima o političkoj historiji islama, na tribini "Ummet danas" Udruženja ilmijje govorio je o muslimanima muslimanskog Magreba, te na Islamskom pedagoškom fakultetu u Zenici o naređivanju dobra i odvratanju od zla. Ganuši je iskazao interes za politički sistem u Bosni i Hercegovini, a iskustvo koje je obogatilo posjetom Bosni i Hercegovini je oblikovalo neka njegova ranija mišljenja. (Kovač, 2006) Svako novo iskustvo je gradilo i oblikovalo njegovo mišljenje: protesti 1987. su uticali na njegovo viđenje komunista i socijalista; posjeta Sudanu je uticala na njegovo viđenje uloge žene u društvu, boravak u egzilu je uticao na njegovo razumijevanje različitih modela demokratije, i sl.

Politički uspjesi nakon revolucije

U decembru 2010. godine počinje talas protesta širom arapskog svijeta, uzrokovan dugogodišnjim nezadovoljstvom zbog loših uslova života u Tunisu koje je represija Ben Alijevog režima dodatno pojačavala. Ovaj talas protesta je poznat kao "Arapsko proljeće", a nezadovoljni protestanti širom arapskog svijeta tražili su ostavke vlada i autokratskih višedecenijskih vladara. Tunis

je bio zemlja u kojoj je zapaljena iskra, ali i prva i zasad jedina zemlja u kojoj je došlo do promjene vlasti i uspostave demokratske vlade. En-Nehda nije pokrenula talas protesta, niti je direktno učestvovala u njima. Međutim, kada su se počeli nazirati pozitivni efekti protesta, En-Nehda je počela isticati da su njeni članovi najviše trpjeli pod Ben Alijevom vlašću. (Wolf, 2021) Ganuši se tada vraća u Tunis i En-Nehda učestvuje u prvim postrevolucionarnim izborima održanim 2011. godine, osvojivši najviše mandata, što ipak nije bilo dovoljno za samostalno formiranje vlasti. (Al Jazeera, 2011) En-Nehda je bila "prisiljena" formirati koaliciju s ljevičarskim strankama, što nije predstavljalo naročit problem, budući da je Ganuši još ranije bio opredijeljen za pluralizam i kompromis jer je smatrao da društveni problemi ne biraju političke preferencije, nego zahvaćaju cijelo društvo. Kao ključna figura u stranci, Ganuši je bio najzaslužniji za njen uspjeh, kao i njenu transformaciju. (Wolf, 2021) Nakon uspostave nove vlasti, vladajuća koalicija nije postigla očekivani uspjeh i našla se na udaru kritika zbog nedovoljnog ekonomskog rasta, male pomoći turizmu te loših veza s Francuskom koja je bila najveći trgovinski partner Tunisa. ("Ex-ante evaluation...", 2013)

Ideje kojima je vođena En-Nehda

Ideje koje su vodile En-Nehdu u ovom periodu bile su:

- Politički pluralizam, pravo bilo koje stranke, neovisno o ideološkoj pozadini, da upravlja državom ako za to postoji narodna volja.
- Partnerstvo i zajedničko djelovanje, bez obzira na intelektualnu i političku pozadinu.
- Izgradnja demokratije koja se može postići samo kroz kooperaciju dvaju različitih trendova: islamizma i umjerenog sekularizma.

- Koncept "tranzicijske demokratije" koji se bazira na učešću i izgradnji konsenzusa umjesto većinske demokratije.
- Demokratsko građansko društvo.
- Odbijanje nasilja kao metoda promjene.

Ganuši je bio opredijeljen za ustav koji ne predstavlja samo stavove En-Nehde, ili izabrane većine, nego većine tuniskog naroda. En-Nehda se zalagala za jednakost spolova, što je rezultiralo učešćem 59 žena (od kojih 41 iz En-Nehde) u parlamentu, individualna prava, te slobodu uvjerenja i savjesti. (Ganuši, 2020)

Politika kompromisa s drugim strankama, neovisno o njihovom usmjerenju – koliko god bila pozitivna za En-Nehdu – imala je i svoje negativne strane. Podržavanje donošenja zakona o nekažnjavanju zvanika bivšeg režima (što nije bio En-Nehdin prijedlog) shvaćeno je kontroverznim od revolucionarista (i islamista i ne-islamista) koji su željeli jači istup protiv korupcije Ben Alijevog režima. (Wolf, 2021) Ganuši kritikuje Muslimansku braću u Egiptu upravo zbog isključivosti pri formiranju vlasti i smatra da su trebali biti otvoreniji prema opozicionim snagama u Egiptu i van Egipta, posebno u prijelaznom periodu. Na Desetom nacionalnom kongresu stranke 2016, Ganuši je najavio napuštanje "političkog islama", zalažući se za "islamsku demokratiju", što je ponekad interpretirano kao akt zaštite En-Nehde od sudbine kakva je zadesila Muslimansku braću u Egiptu i u zemljama Arapskog zaljeva. Njegovo postislamističko viđenje Tunisa ipak nisu uvijek dijelili svi članovi stranke, koji su se zalagali za direktno uključivanje šerijata u zakonodavstvo, zbog čega je ova stranka prolazila kroz turbulentne periode, trpeći odlazak visokorangiranih članova i imajući sve lošije izborne rezultate. (Wolf, 2021)

Iako je En-Nehda nastala pod utjecajem Muslimanske braće (Wolf, 2021), Ganuši će vremenom odustati od nekih ideja koje je ranije dijelio s ovim pokretom. Primjer neslaganja je

suprotnost sa S. Kutbovim viđenjem demokratije, gdje Ganuši ističe slobodu misli i mirno natjecanje za vlast kao vrline demokratskog uređenja. (Hofmann, 2002) Međutim, iako je Ganuši odustao od određenih stavova svojih prethodnika i savremenika: Seida Kutba, Ebu A'la El-Mevdudija i Seida Have, i dalje se u svojim radovima pozivao na njih i afirmativno govorio o njihovim pojedinim rješenjima.

Zaključak

Ganušijeva misao, izgrađivana kroz tradicionalnu i modernu naobrazbu, te oblikovana otvorenim razumijevanjem islamske misli, pozivanjem na

tunisku tradiciju i otvorenosti za različite ideje, predstavlja umjereni pristup pitanjima društvenog uređenja i društvenih promjena.

Ganuši je postislamista koji se zalaže za afirmaciju islamskih vrijednosti u tuniskom društvu. Njegov život obilježile su konfrontacije s autoritarnim tuniskim vladarima, zbog čega je tri godine proveo u zatvoru, a dvadeset godina u egzilu van svoje domovine. Osnivao je organizacije vjerskog i političkog predznaka, a najznačajnija od njih je politička stranka En-Nehda.

Na političkom planu kroz En-Nehdu zalagao se za politički pluralizam, tranzicijsku demokratiju – koja

podrazumijeva izgrađivanje konsenzusa umjesto većinske demokratije, i nenasilan način provođenja društvenih promjena. Njegovo postislamističko viđenje Tunisa ipak nisu uvijek dijelili svi članovi En-Nehde, koji su se zalagali za direktno uključivanje šerijata u zakonodavstvo, zbog čega je ova stranka prolazila kroz turbulentne periode, trpeći odlazak visokorangiranih članova i imajući lošije izborne rezultate.

Iako je Tunis ušao u period tranzicije i napravio pomake u pravcu izgradnje demokratskog društva, ova država se još nije oslobodila unutarnjih političkih previranja, te proces tranzicije do danas nije dovršen.

Literatura

- Al-Ganuši, Rašid, "Da li je politički islam zbilja poražen", preuzeto sa: <https://akos.ba/rasid-el-ganusi-da-li-je-politicki-islam-zbilja-porazen/>, (27.7.2022)
- Al-Ganuši, Rašid, "The evolution of Political Islam during the transition", u: *Constitution of Tunisia: Part 2*, UNDP, 2020, dostupno na: <https://www.undp.org/arab-states/publications/constitution-tunisia-part-2>, (20.02.2023)
- Čolaković, Edin (2022). *Konceptualizacija građanstva nemuslimana u islamskom društvu u djelu Rašida Ganušija*. Neobjavljeni magistrski rad odbranjen na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu 15. septembra 2022.
- "Ex-ante evaluation statement on EU macro-financial assistance to the Republic of Tunisia", <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:52013SC0498>, (31.01.2023)
- "Final Tunisian election results announced", preuzeto sa: <https://www.aljazeera.com/news/2011/11/14/final-tunisian-election-results-announced>, (10.8.2022)
- Hamdi, Mohamed E. (1996). *An analysis of the history and discourse of the tunisian islamic movement al-Nahda*, London: University of London.
- Hofmann, Murad, (2002). "Vlast u islamu i islamski politički sistem", *Znakovi vremena*, V, 17.
- Jones, Linda G. (1988). "Portrait of Rashid al-Ghannouchi", *Middle East Report*, CLIII, 7-8.
- Karčić, Fikret (2009). *Islamske teme i perspektive*. Sarajevo: El-Kalem.
- Kovač, Mirnes (2006). "Posjeta šejha Rašida Ganušija: Ne prihvatamo porobljavanje u ime islama", *Preporod*, XXXVI, 24/842,
- Tamimi, Azzam (2001). *Rachid Ghannouchi: A Democrat within Islamism*, Oxford University Press, New York,
- Wolf, Anne (2021). *Is Rached Ghannouchi Ennahda's President for Life?*. Project of Middle East Democracy,

الموجز

راشد الغنوشي – مفكر وناشط إسلامي معاصر

أدين تشولاكوفيتش

يعرض الكاتب في هذا المقال السيرة الذاتية لراشد الغنوشي، متتبعا تطور فكره وحزب النهضة الذي شارك في تأسيسه. بعد ذكر المعلومات الأساسية عن السيرة الذاتية، ينقسم الجزء الرئيسي من المقال إلى: الفترة التكوينية حتى تأسيس النهضة، ونشاط الغنوشي السياسي قبل الثورة التونسية وبعدها من خلال حزب النهضة. ويركز المقال على الأفكار الأساسية التي قادت الغنوشي نحو فهم المشكلات الاجتماعية التونسية وحلها، وكذلك الأفكار السياسية التي دافع عنها حزب النهضة.

الكلمات الرئيسية: راشد الغنوشي، النهضة، تونس، السياسة، الربيع العربي، الديمقراطية.

Summary

RACHED GANNOUCHI – CONTEMPORARY ISLAMIC THINKER AND THE ACTIVIST

Edin Čolaković

The author here presents biography of Rached Gannouchi, giving the outlines of the development of his thought and of the political party Ennahde of which he was a cofounder. After giving some basic biographical data in the initial part, the main part of the article is divided into a formative period until the foundation of Ennahde, Gannouchis' political engagements before and after the Tunisian revolution through Ennahde. The article highlights the main ideas that led Gannouchi toward understanding and solving Tunisian social issues as well as the political ideas behind Ennahde.

Keywords: Rached Gannouchi, Ennahde, Tunisia, politics, The Arab Spring, democracy